

TARAQQIYAT TADQIQOTLARI | ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ DEVELOPMENT STUDIES

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНЛАР | НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES

Volume II, Issue-20, (August) 2024

Journal homepage: <https://inashr.uz/index.php/rid>

KUZIYEV G'ayrat Sobitovich
Mustaqil tadqiqotchi

ZAMONAVIY MAKTAB DIREKTORI BOSHQARUV FAOLIYATINI MODELLASHTIRISH

ANNOTATSIYA

Maqolada zamonaviy ta'lim tizimi sharoitida nafaqat yangi pedagogik amaliyotlarni joriy etish, balki ularni boshqarish, resurslardan unumli foydalanish, ishni muvofiqlashtirish va jamoani boshqarish ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari umumta'lim maktablari rahbarlariga innovatsion o'sish strategiyasini, shuningdek, innovatsion faoliyatni boshqarishning turli texnologiyalari va usullarini ishlab chiqishda yordam berishi mumkin.

Kalit so'zlar: zamonaviy ta'lim, kreativlik, boshqaruv faoliyati, maktabgacha ta'lim, maktab, rahbar, boshqaruv, ta'lim tizimi, innovatsiya, model, o'quvchi, boshqaruv usullari, mexanizm.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish jamiyatning boshqa sohalarini boshqarishga qaraganda juda murakkab va ko'p qirralidir. Buning boisi shuki, bu sohada eng qimmatli hisoblangan inson shaxsi - insonni o'zi shakllanadi. Inson ta'limtarbiyasida yo'l qo'yilgan xato jamiyat uchun juda ko'p iqtisodiy, axloqiy va ekologik muammolarni keltirib chiqaradi.

Ta'lim muassasasining muammolari va qiyinchiliklarini tushunish, ularni hal qilish uchun tegishli choralarni qo'llash zarurati 90-yillarning o'rtalarida asosiy boshqaruv texnologiyasi ta'lim muassasasi faoliyatini va o'quv jarayonini dasturlash va loyihalash bo'lishi kerak degan fikrga olib keldi. Bu yondashuv deyarli yaqin vaqtgacha keng tarqalgan maktabni rejalashtirishdan farq qiladi. Rejalashtirish ta'lim muassasasini rivojlantirishni nazarda tutmagan, faqat maktabning normal ishlashi uchun zarur bo'lgan, ya'ni davlat buyurtmasini bajarish uchun zarur bo'lgan tadbirlar majmuasini takrorlagan. Lekin har bir maktab o'ziga xos bo'lib, o'quv jarayonini tashkil etish va ta'minlash uchun ma'lum shart-sharoit, imkoniyatlar, ehtiyojlar, aniq ota-onalar va o'quvchilarning tartibiga egaligi bilan boshqalardan ajralib turadi. Maktabda boshlangan jadal innovatsion jarayonlar esa direktor boshchiligidagi boshqaruv jamoasidan butunlay boshqacha yechimlarni talab qildi. Bu holatda direktor va uning jamoasi qila oladigan asosiy narsa bu o'z ta'lim muassasasining rivojlanish strategiyasini aniqlash [1]:

- ✚ maktabning kelajagini (maktabning vazifasi), uning rivojlanish istiqbollarini ko'ra bilish;
- ✚ ta'lim muassasangizning maqsad va vazifalarini aniqlash;
- ✚ strategiyani amalga oshirish shakllarini tanlay olish;
- ✚ strategik rejani amalga oshira olish;
- ✚ strategiyaning amalga oshirilishini baholay olish.

Bugungi kunda xalqaro ilg'or tajribalarga asosan, Angliya, AQSh, Germaniya, Finlyandiya, Singapur, Yaponiya kabi davlatlarning maktabgacha ta'lim tizimida malaka oshirish jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida loyihalashni amalga oshirishning ilmiy asoslangan metodik tizimini yaratish borasida salmoqli amaliy natijalarga erishilgan. Shunga ko'ra, raqobatbardosh, malakali, tashabbuskor va liderlik ko'nikmalariga ega bo'lgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarini malaka oshirish tizimida egallagan nazariy bilimlarini boshqaruv amaliyotida qo'llay olish ko'nikmalarini rivojlantirish katta ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan maktabgacha ta'lim mutaxassislarini boshqaruv faoliyatiga tayyorlashda hamda ularda rahbarlikning o'ziga xos jihatlari rivojlantirish uchun boshqaruv kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur hisoblanadi. Mamlakatimizda amalga oshirilgan islohotlar natijasida, jumladan, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha

Harakatlar strategiyasida "...maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish va ushbu muassasalarda bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart- sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarning malaka darajasini yuksaltirish" kabi yo'nalishlar belgilangan.

Bu o'z navbatida, maktabgacha ta'lim tizimining integrallashgan mazmuniga zamonaviy yondashuvlarni singdirish, mutaxassislarni malaka oshirish jarayonida boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan hududiy hamda xorijiy maktabgacha ta'lim malaka oshirish tashkilotlari o'rtasida uzluksiz hamkorlikni kuchaytirishni ustuvor prinsiplar asosida ishlab chiqishni taqozo qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv kompetentligini shakllantirish jarayonini modellashtirish uchun asos sifatida maqsadga yo'naltirilganlik, dinamik xususiyatlar, asoslantiruvchi, tashkiliy-uslubiy faoliyat yoritib berildi. Malaka oshirish kurslarining o'quv jarayonida umumiy tayyorgarlik fanlari mazmunini boyitish, rahbarlarning boshqaruv faoliyatidagi dunyoqarashini kengaytirish, maktabgacha ta'lim tashkilotining rahbariga boshqaruv faoliyati mazmuni va uni o'zlashtirish shakllari hamda usullarini amalga oshirishda zarur shartsharoit yaratadi.

Ma'ruza, amaliyot, mustaqil ta'lim, bitiruv loyiha ishlarida rahbarlarni umumkasbiy tayyorgarligini takomillashtirish asosida boshqaruv faoliyatiga tayyorlashda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta'lim texnologiyalari va metodikalarni qo'llash uslublari ko'rsatib berildi. Mustaqil ravishda rahbarlarning boshqaruv faoliyati hamda ishlab chiqarish jarayonida boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qildi.

Xulosa qilib aytganda, boshqaruv faoliyati deganda maktabgacha ta'limni takomillashtirishga va rahbar shaxsini ijodiy o'z-o'zini anglashga qaratilgan tashkiliy, loyihalash, baholash, muvofiqlashtirish va boshqarish funksiyalarida namoyon bo'ladigan ta'lim sub'ektlari faoliyatini tizimli va ijodiy tartibga solish jarayoni tushuniladi. Boshqaruv faoliyatiga doir masalalar xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy tadqiqotlari asosida o'rganib chiqildi. Boshqaruv nazariyasi va amaliyoti o'zaro hurmat, hamkorlik, ishonch, javobgarlik, kompetentlik, teskari aloqalar, o'zini-o'zi takomillashtirish tamoyillarida to'liq aks etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining kompetentli rahbari nafaqat boshqaruv faoliyatga tayyor bo'lgan shaxs, balki jamoada ishlay oladigan, mustaqil qarorlar qabul qila oladigan, tashabbus ko'rsatadigan, innovatsion makonda ishlay oladigan, malakali menejer bo'lishi lozim. Shu munosabat bilan maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi pedagogik menejment, nazariy va amaliy faoliyat sohalarida maxsus bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish juda muhim hisoblanadi.

To'g'ri tuzilgan maqsadning belgilaridan biri kelajakdagi natijaning tavsifidir. Agar maqsad vaqtni va kerakli natijani aniqlasa, strategiya maqsadga erishish uchun qanday harakatlardan foydalanish mumkinligini taklif qiladi.

Maktabni rivojlantirishni strategik rejalashtirish ta'lim muassasasi rahbari tomonidan amalga oshiriladi. Aynan uning boshqaruv harakatlarining to'g'riligi maktabda yaratilgan ijtimoiy-ma'rifiy muhitning zamon talablariga qanchalik mos kelishini belgilaydi. Ta'lim jarayonining tarkibiy qismiga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi muqarrar ravishda o'qitish usullariga ham, ta'limning o'zaro ta'siri shakllariga ham talablarni o'zgartirishga olib keladi. Binobarin, pedagoglarni davlat buyurtmasi talablarini va ta'lim mazmuniga bo'lgan jamiyat talabini bajarishga yo'naltiruvchi vazifalar tizimi ham o'zgarishi kerak.

Ta'lim muassasalari rahbarlarining maktab bitiruvchilari, o'qituvchilari, o'quvchilari, ota-onalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ta'lim xizmatlariga tayyorlash uchun ijtimoiy buyurtmaga mahalliy jamiyat, mintaq va umuman mamlakat ehtiyojlarini aniqlash qobiliyatini yangilash, maktabda, tumanda, viloyatda ishlarning haqiqiy holati to'g'risida ob'ektiv tasavvurni shakllantirishga. Shuning uchun maktab direktori uchun rejalashtirish, loyihalash, modellashtirish va diagnostika usullarini o'zlashtirish juda muhim bo'lib qoladi, chunki bu boshqaruv qarorlarini to'g'ri tanlashga yordam beradi.

Maktab direktorining boshqaruv malakasi darajasiga qo'yiladigan zamonaviy talablar ishlab chiqilgan tadqiqot xulq-atvorini talab qiladi, bu esa professionallikni ko'rsatadi. "Zamonaviy ta'lim endi tadqiqot usullarini ta'lim amaliyotiga oddiy parcha-parcha kiritishni emas, balki tadqiqot faoliyati madaniyati ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan maqsadli ishlarni talab qiladi.

1. Direktor-menejerga xos xususiyatlar

Zamonaviy maktab rahbari "menejer" lavozimidan "menejer" lavozimiga o'tishga intilishi kerak. Menejer va an'anaviy tizim menejeri o'rtasidagi farq nima?

Menejer boshqalarning ishini quyidagi yo'llar bilan tashkil qiladi:

- jamoaviy qarorlar qabul qilish;
- shaxsning ijodiy rivojlanishi va o'zini o'zi anglashi uchun sharoit yaratish;
- rag'batlantirish va foydalanilmayotgan zahiralarni aniqlashga asoslangan kooperativ hamkorlik.

Menejerlar o'z tajribasi va bilimlaridan foydalanib, o'z ishini har xil yo'llar bilan rag'batlantirib, mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan holda boshqalarning muvaffaqiyatiga yetaklaydi.

Yaxshi menejering majburiy mezon nafaqat daromad olish, balki barcha quyi tizimlarning rivojlanishini uyg'unlashtirgan sifatli natijadir.

Haqiqiy menejer innovator, harakat erkinligini yuqori tashkilotchilik va muqobil tanlov bilan qanday uyg'unlashtirishni biladigan ijodkordir.

Menejer eng kam kuch, pul va vaqt bilan optimal natijalarga erishish uchun boshqa usullar arsenalidan foydalanib, eng insoniy tarzda boshqarishga intiladi.

Menejer betartiblikdan tizim yaratadi, konstruktiv harakat tilidan foydalanib, yangi tartibni shakllantiradi:

- marketing bozorini o'rganishda ishtirok etish va integratsiyalashgan fanlar va ilg'or tajribalarning so'nggi yutuqlaridan foydalanish orqali tashxis qo'yishda yordam beradi;
- muammolarning har bir guruhida maqsad va aniq vazifalarni belgilaydi;
- ularni hal etishning birgalikda samarali usullarini belgilaydi;
- ijodiy guruhlar va muammolarni hal qilish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi;
- ishni muvofiqlashtirib, zarur ma'lumotlarni taqdim etadi;
- yakuniy natijalarni jamoaviy baholash mezonlarini belgilaydi.

Yelkangizda katta yuk va mas'uliyatni ko'tarib muvaffaqiyatli rahbar bo'lish uchun nima kerak? Asosiysi, oldinga qarash va maqsadni ko'rish, to'g'ri qaror qabul qilish, to'g'ri harakat qilish va vazifani muvaffaqiyat va g'alaba bilan yakunlash. Muvaffaqiyatli direktorlar yuqori ichki ishlash standartlarini o'rnatadilar. Ular o'z talabalari va xodimlaridan katta umidlarga ega; ular bu umidlarni maktab ichidagi va tashqarisidagi odamlarga etkazishadi.

Rahbarning asosiy fazilatlari quyidagilardan iborat:

Kompetentsiya.

Muloqot qobiliyatlari.

Qo'l ostidagilarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish.

Qaror qabul qilishda jasorat.

Muammolarni ijodiy hal qilish qobiliyati.

Oxirgisi eng muhimi. Zamonaviy rahbar - bu stereotiplarni engib o'tishga va maktab oldida turgan muammolarni hal qilishning noan'anaviy usullarini topishga, boshqaruvning innovatsion texnologiyalarini yaratishga va ulardan foydalanishga qodir ijodiy shaxs.

Zamonaviy rahbar - bu doimiy ravishda o'z ustida, professional va shaxsiy fazilatlarini ustida ishlaydigan shaxs.

Zamonaviy rahbar - bu mavjud ijtimoiy sharoitlar va resurslardan kelib chiqib, o'z tashkilotining bir necha yillardagi rivojlanish istiqbollari ko'radigan strategidir.

Zamonaviy rahbar - bu tashkiliy o'zgarishlarning tashuvchisi, muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqish, xodimlar o'rtasida yangi qadriyatlarni targ'ib qilish, g'oyaga berilib ketish va uni hayotga tatbiq etish uchun uzoq muddatli qiyinchiliklarni engishga tayyor.

Zamonaviy menejer - bu buyurtma berishga emas, balki hamkasblarini tinglashga intiladigan, takliflarni ma'qullashga psixologik moyil bo'lgan, ishtiyoqli va ishqibozlarni tayyorlaydigan va qo'llab-quvvatlaydigan rahbardir.

Yuqorida keltirilgan fikrlarga asoslanib xulosa qilish mumkinki, zamonaviy maktab direktorining boshqaruv faoliyati o'ziga xos bir fan va boshqaruv san'ati hisoblanadi. Mazkur faoliyat jarayon sifatida me'yoriy va ijodiy xususiyatlarga ega. Me'yoriy xususiyatlarga ega deb aytishimizga asosiy sabab, mazkur jarayon reglamentlashtirilgan bo'lib o'zining bosqichlariga, shakl va metodlariga, shuningdek, amalga oshirish usullariga egadir. Ijodiy xususiyatlari bu boshqaruvga ijodiy munosabatda bo'lish, ya'ni mazkur jarayonni nafaqat kengroq tushunishni, balki ilmiy asoslangan faoliyat, sezgirlik va qobiliyatni ham talab etadi.

Shunday qilib, yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib aytish mumkinki, zamonaviy maktab direktori shaxsi boshqaruvda kompetentlik, innovatsion faoliyat va kasbiy sifatlarini o'z ichiga oluvchi o'zaro bog'liq bo'lgan komponentlar majmuasidan iborat bo'lib, o'ziga xos murakkab kupkomponentli tashkiliy tuzilishga ega ekanligini ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Авилова Е.А. Влияние педагогической психологии на становление и развитие дошкольного воспитания в 20-30-е гг // Управление ДОУ. – Москва, 2007.- №8, с.110
2. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. “Boshlang‘ich ta’limni integratsiyalashgan pedagogikasi” Toshkent – “ILM ZIYO” 2009-yil
3. Eshmuhammedov R.J., Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. “Direktorning ish kitobi” (amaliy tavsiyalar) -T: 2007.
4. Инновационный менеджмент: Учебник / Под. ред. Горфинкеля В. Я – М.: Вузовский учебник, 2006.